

незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [5]. Так, кримінально-правове розуміння змісту поняття «державний суверенітет» запропонував О.М. Костенко, який слушно звертає увагу на те, що «якщо розглядати державний суверенітет як об'єкт злочинного посягання, то саме це посягання можна визначити наступним чином: «Посягання на державний суверенітет – це діяння, які є небезпечними для реалізації верховенства, самостійності, повноти і неподільності державної влади» [4, с. 232]. Проте необхідно враховувати, що можуть виникати випадки, коли автоматичне «перенесення» змісту певних понять з однієї галузі до іншої може створювати суперечності та бути недоцільним.

#### ***Список використаних джерел***

1. Діордіца І.В. Кримінально-правова відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 193 с.
2. Денькович О.І. Тлумачення кримінально-правових норм у рішеннях Конституційного Суду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2015. 270 с.
3. Кубальський В.Н. Поняття державного суверенітету в міжнародному праві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць*. Випуск 132. К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2017. С. 85–96.
4. Правове забезпечення державного суверенітету України: Монографія / Ю.С. Шемшученко, В.М. Шаповал та ін. / За заг. ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К.: Юридична думка, 2011. 300 с.
5. Декларація про державний суверенітет України. Декларація Верховної Ради Української РСР від 16.07.1990 № 55-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12>.

***Кузнецов Віталій Володимирович,***  
в.о. провідного наукового співробітника  
відділу дослідження проблем взаємодії  
держави та громадянського суспільства  
Київського регіонального центру  
Національної академії правових наук  
України, доктор юридичних наук,  
професор

### **СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННИЙ ОБІГ ЗБРОЇ**

Початок активної широкомасштабної агресії Російської Федерації (РФ) проти України загострив проблему реалізації кримінальної відповідальності за незаконне поводження з вогнепальною зброєю. У перші дні вторгнення в Україну, за словами Голови Національної поліції України Ігоря Клименка, поліція видала близько 18 тисяч одиниць зброї [6]. Водночас з цим, тільки у м. Києві з січня до вересня 2022 року поліцейськими **вилучено 105 324 одиниць вогнепальної та травматичної зброї**, а також гранатомети, кулемети, автомати, пістолети, револьвери, гвинтівки, рушниці, карабіни, саморобні

вогнепальні пристрої, обрізи, гранати, міни, снаряди, різнокаліберні набої та інші боєприпаси; а також зареєстровано 351 факт незаконного поводження зі зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами з початку повномасштабної війни в Україні [10].

Представники територіальної оборони, військовослужбовці та цивільні особи з 24 лютого 2022 року опинилися, фактично в умовах крайньої необхідності, коли потрібно було приймати неординарні рішення, проявляти ініціативу та спрямовувати всі зусилля на відсіч агресії РФ. Певні їх діяння були пов'язані з вчиненням кримінальних правопорушень (наприклад, викрадення зброї з військових складів, незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами тощо) [8]. На жаль, слід констатувати факт, що правоохоронні органи зневажають на умови воєнного стану, коли вогнепальна зброя та боєприпаси стали «звичайним» знаряддям захисту Вітчизни. Це свідчить, на нашу думку, про надзвичайну актуальність та перспективність питання легалізації вогнепальної зброї в Україні. До того ж міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський в інтерв'ю американському телеканалу «Bloomberg News» заявив: «Повномасштабна війна проти України показала, що десятки тисяч одиниць зброї, які влада роздала силам оборони, – прямий доказ того, що українці вміють «володіти зброєю». Для мене це підстава вважати, що можна дозволити українцям купувати та зберігати зброю для захисту власної домівки. Однак вона має бути лише за чітких критеріїв дозволу та визначеної відповідальності. Післявоєнний заклик здати зброю не буде почутий, оскільки більшість українців і надалі почуватимуться небезпечно» [7].

У зв'язку з цим, аналіз судових рішень та спілкування з експертами дозволило визначити такі основні проблеми правозастосування:

1) державні органи влади відносяться до незаконного поводження зі зброєю та боєприпасами як до звичайного кримінального правопорушення, що не залежить від воєнного стану, від даних про суб'єктів правопорушення, які фактично захищали (захищають) Україну, від мети такої діяльності; від джерел походження зброї;

2) залишається відкритим питання щодо застосування цивільними особами як трофейної зброї, так й іншої нелегалізованої (якою особа володіє без законних підстав) зброї. Як відомо, існують численні випадки вилучення (захоплення) у представників агресора цивільними особами не тільки вогнепальної зброї, але й бойової техніки. Замість заохочення щодо добровільної здачі такої зброї, держава навпаки за рахунок кримінально-правових репресій намагається покарати цивільних осіб. Одночасно з цим, 17 вересня 2022 року заступник міністра внутрішніх справ України Ігор Бондаренко висловив сподівання, що у законопроекті № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» буде передбачена модель легалізації трофейної або віднайденої зброї. На його думку, «якщо громадянин у законний спосіб здобув зброю, яка не є власністю держави України, він повинен мати можливість залишити її собі» [1];

3) фактична видача представниками влади вогнепальної зброї та боєприпасів без дотримання процедури (яка почала з'являтися лише через тиждень після

наближення військ РФ до м. Києва, зокрема на підставі Закону України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» та наказу МВС України «Про затвердження Порядку отримання вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав», що набрали чинності лише 7 березня 2022 р.) не отримує належної правової оцінки; на нашу думку, правоохоронні органи перекладають власну відповідальність на цивільних осіб, які стають заручниками ситуації, коли держава в умовах крайньої необхідності, обумовленої активною військовою агресією РФ проти України, почала видавати їм вогнепальну зброю без дотримання офіційних процедур;

4) судові органи також стають заручниками законодавства, тиску правоохоронних органів та змушені застосовувати ст. 262 та ст. 263 Кримінального кодексу (КК) України; однак, усвідомлюючи реальну ситуацію та розуміючи мотивацію цивільних осіб, відбувається або призначення менш суворого покарання (наприклад, затверджується угода про визнання винуватості та призначається службове обмеження для військовослужбовців [2] чи штраф [5]), або на підставі ст.75 КК України осіб звільняють від відбування покарання з іспитовим строком [3], або зупиняють судове провадження у зв'язку із проходженням обвинуваченим військової служби за призовом під час мобілізації до його звільнення з військової служби [4].

5) констатуємо факт неповного використання судовими органами потенціалу нової ст. 43-1 КК України «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». Зокрема частина перша цієї статті не визнає «... кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам ...». На нашу думку, саме незаконні дії з вогнепальною зброєю та боєприпасами, але спрямовані на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни є фактичним заподіянням шкоди правоохоронюваним інтересам у сфері громадської безпеки. Отже це питання повинно бути чітко роз'яснено постановою Пленуму Верховного Суду або слід внести уточнюючі зміни до ст. 43-1 КК України.

Такі обставини свідчать про необхідність здебільшого нормативного вирішення цих питань, оскільки вони підбивають довіру громадян до юридичних рішень держави у сфері захисту України, що створює відомі ризики для національної безпеки.

Підсумовуючи викладене, пропонуємо:

по-перше, прийняти законопроект «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (№ 5708 від 25 червня 2021 р.), який легалізує вогнепальну зброю, що вже є у громадян у період воєнного стану; у післявоєнний період слід передбачити інший механізм легалізації вогнепальної зброї (наприклад, використовуючи європейський досвід викупу зброї у громадян) [9];

по-друге, передбачити в ст. 263 КК України нову частину четверту у такій редакції: «Не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій,

передбачених частиною першою або другою цієї статті, в умовах воєнного стану, особа, у якої органи влади вилучили зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої, якими не було вчинено інші кримінальні правопорушення»;

по-третє, у Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» слід визначити серед знарядь відсічі агресії з боку РФ трофейну зброю або іншу нелегалізовану зброю;

по-четверте, Пленум Верховного Суду повинен орієнтувати суди на правильне застосування ст. 43-1 КК України, зокрема через тлумачення терміна «правоохоронювані інтереси» або законодавцю слід внести відповідні уточнюючі зміни до ст. 43-1 КК України.

### ***Список використаних джерел***

1. В Україні розглядають можливість легалізації трофейної зброї. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/v-ukrayini-rozglyadayut-mozhlyvist-legalizatsiyi-trofejnoyi-zbroyi/>.

2. Вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 9 вересня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106146777>.

3. Вирок Придніпровського районного суду м. Черкаси від 20 квітня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104017494>.

4. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 15 червня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104765170>.

5. Вирок Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 12 серпня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105704229>.

6. Глава Нацполіції назвав умову для легалізації зброї в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/13/novyna/suspilstvo/hlava-naczpolicziyi-nazvav-umovu-lehalizacziyi-zbroyi-ukrayini>.

7. Монастирський Денис. Потрібно дозволити українцям купувати та зберігати зброю для захисту власної домівки. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/news/denis-monastirskii-potribno-dozvoliti-ukrayincyam-kupuvati-ta-zberigati-zbroyu-dlya-zaxistu-vlasnoyi-domivki>.

8. Отжать танк у россиан – молча: война глазами добровольцев из Сум. Слідство. Інфо. Розслідування, репортажі, викриття. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=5ICjkz7EP2Q>.

9. Спільне патрулювання та перехідні поліцейські сили – досвід реінтеграції сербських анклавів у Хорватії. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/spil-ne-patruliuvannia-ta-perekhidni-politseys-ki-syly-dosvid-reintehratsii-serbskykh-anklaviv-u-khorvatii/>.

10. Цифра дня. Скільки одиниць зброї вилучили в Києві з початку війни. URL: <https://bigkyiv.com.ua/cyfra-dnya-skilky-odynycz-zbroyi-vyluchyly-v-kyuevi-z-pochatku-vijny/>.